

Mimarlar Arkeologlar Sanat Tarihçileri Restoratörler Ortak Platformu

Common Platform of Architects, Archaeologists, Art Historians, Conservator-Restorer

MASROP E-Dergi

Mimarlar Arkeologlar Sanat Tarihçileri Restoratörler Ortak Platformu E-Dergisi (MASROP E-Dergi)

Common Platform of Architects, Archaeologists, Art Historians, Conservator-Restorer E-Journal (MASROP E-Dergi)

Cilt 11 Sayı 17
Kasım 2017

MASROP E-Dergi

Mimarlar Arkeologlar Sanat Tarihçileri Restoratörler Ortak Platformu E-Dergisi
(MASROP E-Dergi)

Common Platform of Architects, Archaeologists, Art Historians, Conservator-Restorer E-Journal
(MASROP E-Dergi)

ISSN: 1307-4008

Bu dergi yılda 2 sayı (Nisan / Kasım) ve Türkçe olarak yayınlanır.

Cilt 11 Sayı 17
Kasım 2017

Mimarlar Arkeologlar Sanat Tarihçileri Restoratörler Ortak Platformu E-Dergisi
MASROP E-Dergi
Common Platform of Architects, Archaeologists, Art Historians, Conservator-Restorer E-Journal
MASROP E-Dergi is a National Referenced Journal

Ulusal Hakemli bir E-Dergidir.
Yılda 2 sayı (Nisan / Kasım) ve Türkçe olarak yayınlanır.

Yayın Sahibi / Publication Owner
Uğur Alanyurt

Yayın Kurulu Başkanı / Editor
Doç. Dr. Daniş Baykan (T.Ü.)

Yardımcı Yayın Kurulu Başkanı / Deputy Editor
Dr. Ergün Karaca (Trakya Ü.)

Elektronik Sayfa ve Grafik Tasarım / Web and Graphic Design
Selda Öztürk; Selçuk Öztürk

E-Dergi Tasarım / E-Journal Design
Öğr. Gör. (M. A.) Ceren Baykan (T.Ü.); Doç. Dr. Daniş Baykan (T.Ü.)

Adres / Address
Trakya Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Arkeoloji Bölümü, Klasik Arkeoloji Anabilim Dalı, I.
Bina, Kat 1, oda nu.: 106, Klasik Arkeoloji Laboratuvarı, Güllapoğlu Yerleşkesi,
22030, Merkez / Edirne

Telefon
0-284-235 95 27 Dâhili: 1202

Faks
0-284-235 95 22 (Trakya Üniversitesi Edebiyat Fakültesi)

E-posta / E-mail
masrop.e.dergi@gmail.com

İnternet Adresi / Web Address
<http://www.masrop.org>

ISSN: 1307-4008

Ön Kapak:
Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Osteoloji Laboratuvarı Koleksiyonundan düzenlenmiştir.

Arka Kapak:
MASROP E-Dergi'nin 17. Sayısının Hakemleri

Cilt 11 Sayı 17 Kasım 2017

Bu e-dergide yayınlanan makalelerin yayın hakkı saklıdır. MASROP E-Dergi'de yer alan makaleler tekil ve toplu şekilde dijital veya matbu olarak çoğaltılamaz. Yazılar ve görseller hiçbir şekilde ticari olarak kullanılamaz. Bilimsel yayınlarda kaynak gösterilerek alıntı halinde kısmi kullanımı mümkündür. Makalelerin görsellerinin bilimsel amaçlı kullanımı yazarının iznine bağlıdır. Makale görselleri kaynak gösterilmediği sürece yazarına aittir. Makalelerdeki yazın ve görsel içeriğin yasal sorumlusu yazarıdır.

© MASROP E-Dergi, 2017

Kurucu Yayın Kurulu Başkanı / Founder Editor
Oktay Ekinci

Yayın Kurulu Başkanı / Editor
Doç. Dr. Daniş Baykan (Trakya Ü.)

Yardımcı Yayın Kurulu Başkanı / Deputy Editor
Dr. Ergün Karaca (Trakya Ü.)

Anlatım/Metin Düzenleme ve Dizgi / Redaction and Edit
Ceren Baykan (Trakya Ü.)

Yayın Kurulu / Editorial Board

Prof. Dr. Belkıs Dinçol (İstanbul Ü. *emekli*)
Prof. Dr. Turan Efe (Bilecik Şeyh Edebali Ü. *emekli*)
Prof. Dr. Mehmet Özdoğan (İstanbul Ü. *emekli*)
Prof. Dr. Nuran Şahin (Ege Ü. *emekli*)
Prof. Dr. Elif Tül Tulunay (İstanbul Ü. *emekli*)
Prof. Dr. Demet Binan (Mimar Sinan Güzel Sanatlar Ü.)
Prof. Dr. Bekir Eskici (Gazi Ü.)
Prof. Dr. Zeynep Koçel Erdem (Mimar Sinan Güzel Sanatlar Ü.)
Prof. Dr. Gül Işın (Akdeniz Ü.)
Prof. Dr. Necmi Karul (İstanbul Ü.)
Prof. Dr. Sevgi Lökçe (Atılım Ü.)
Prof. Dr. Mustafa Özer (Medeniyet Ü.)
Prof. Dr. M. Sacit Pekak (Hacettepe Ü.)
Prof. Dr. Ayla Sevim Erol (Ankara Ü.)
Prof. Dr. Hamdi Şahin (İstanbul Ü.)
Prof. Dr. Gülsün Umurtak (İstanbul Ü.)
Prof. Dr. Asnu Bilban Yalçın (İstanbul Ü.)

Doç. Dr. Sennur Akansel (Trakya Ü.)
Doç. Dr. Serdar Aybek (Celal Bayar Ü.)
Doç. Dr. Atilla Batmaz (Ege Ü.)
Doç. Dr. Daniş Baykan (Trakya Ü.)
Doç. Dr. Adnan Baysal (Trakya Ü.)
Doç. Dr. Melda Ermiş (İstanbul Ü.)
Doç. Dr. Sedef Çokay Kepçe (İstanbul Ü.)
Doç. Dr. Özgü Çömezoğlu Uzbek (İstanbul Ü.)
Doç. Dr. Lale Doğer (Ege Ü.)
Doç. Dr. Kenan Eren (Mimar Sinan Güzel Sanatlar Ü.)
Doç. Dr. İlkan Hasdağlı (Trakya Ü.)
Doç. Dr. Dinçer Savaş Lenger (Akdeniz Ü.)
Doç. Dr. Aşkın Özdzibay (İstanbul Ü.)
Doç. Dr. Müjde Peker (İstanbul Ü.)
Doç. Dr. Hasan Peker (İstanbul Ü.)
Doç. Dr. Ayça Tiryaki (İstanbul Ü.)
Doç. Dr. Ahmet Yaraş (Trakya Ü.)
Doç. Dr. Gülgün Yılmaz (Trakya Ü.)

Dr. Çiler Altınbilek Algül (İstanbul Ü.)
Dr. Ahmet İhsan Aytek (Mehmet Akif Ersoy Ü.)
Dr. Emma Louise Baysal (Trakya Ü.)

Dr. Fatma Banu Çakan (İstanbul Ü.)
Dr. Baki Demirtaş (Trakya Ü.)
Dr. Cevdet Merih Erek (Gazi Ü.)
Dr. Aliye Erol Özdizbay (İstanbul Ü.)
Dr. Öznur Gülhan (Ankara Ü.)
Dr. Ergün Karaca (Trakya Ü.)
Dr. Burcu Kırmızı (Mimar Sinan Güzel Sanatlar Ü.)
Dr. Hüseyin Köker (Süleyman Demirel Ü.)
Dr. Serdar Mayda (Ege Ü.)
Dr. Murat Özgen (Mimar Sinan Güzel Sanatlar Ü.)
Dr. Hüseyin Sami Öztürk (Marmara Ü.)
Dr. Deniz Sarı (Bilecik Şeyh Edebali Ü.)
Dr. Işık Şahin (Trakya Ü.)
Dr. Aksel Tibet (İFEA İstanbul)
Dr. Murat Türkteki (Bilecik Şeyh Edebali Ü.)
Dr. Derya Yalçıklı (Çanakkale 18 Mart Ü.)
Dr. Fuat Yılmaz (Trakya Ü.)
Dr. Davut Yiğitpaşa (Ondokuz Mayıs Ü.)
Dr. Aslıhan Yurtsever Beyazıt (İstanbul Ü.)
Dr. Melike Zeren Hasdağlı (Uşak Ü.)

MASROP E-Dergi

Mimarlar Arkeologlar Sanat Tarihçileri Restoratörler Ortak Platformu E-Dergisi

Cilt 11 Sayı 17 2017

Kasım 2017

Hakemleri

Prof. Dr. Ayla Sevim Erol (*Ankara Ü.*)

Doç. Dr. Daniş Baykan (*Trakya Ü.*)

Doç. Dr. Dinçer Savaş Lenger (*Akdeniz Ü.*)

Dr. Ahmet İhsan Aytekin (*Mehmet Akif Ersoy Ü.*)

Dr. Aliye Erol Özdzibay (*İstanbul Ü.*)

Dr. Öznur Gülhan (*Ankara Ü.*)

Dr. Ergün Karaca (*Trakya Ü.*)

Dr. Hüseyin Köker (*Süleyman Demirel Ü.*)

Dr. Serdar Mayda (*Ege Ü.*)

Öğr. Gör. Ceren Baykan (*Trakya Ü.*)

Editörden

2007-2013 yıllarında kesintisiz yayınlanan ve Kurucu Yayın Kurulu Başkanımız Oktay Ekinci'nin vefatıyla ara verilen MASROP E-Dergi, geçtiğimiz yıl yeniden yayına hayatına geri dönmüş ve 2007-2013 arasında taranmakta olduğu *ULAKBİM* ve *EBSCO* gibi veri tabanlarındaki süreçler de yenilenmiştir. Her sayıda Yayın Kurulu yenilenerek genişlemesinden büyük mutluluk duymaktayız.

Dergimiz konu kapsamındaki konulardan antropoloji, paleoantropoloji, biyoarkeoloji, paleontoloji ve adli antropoloji konularından derlenecek biz sayı uzun süredir aklımızdaydı. Dergimizin kuruluş ve emekleme aşamasında dahi desteklerini bizden esirgemeyen Değerli Hocamız Prof. Dr. Ayla Sevim Erol ve muhabir üyemiz Alper Yener Yavuz bu sayının çıkmasında büyük yük üstlendiler. Her ikisine de içtenlikle teşekkürlerimi sunmak isterim. Kasım 2017 sayımızın **Sunuş**'u da bu konu bütünlüğüne uygun olarak, desteğini hep hissettiğimiz Değerli Hocamız Prof. Dr. Ayla Sevim Erol'a ait. "*Geometrik Morfometri*", "*İnsan Kemiklerinin Analizi ve Adli Antropoloji'de Kimliklendirmede Önemi*", "*Paleoantropoloji'nin Dayanılmaz Hafifliği: Hominin Meselesi*", "*Antik Toplumlarda Diş ve Çene Patolojilerinin Antropolojide Önemi*", "*Geç Miyosen Dönem Anadolu Suidleri*" ve "*Miyosen Dönem Anadolu Fosil Lokaliteleri*" isimi makaleler olmak üzere Kasım 2017 sayımızda toplam altı makale antropoloji konu kapsamındadır. Bunların haricinde antropoloji konu kapsamında olmayan tek ek makale ise "*Roma Kolonizasyon Sürecinin Parium'daki Siyasi Yansımaları*" başlıklıdır.

Bu sayıdan itibaren, *Yardımcı Yayın Kurulu Başkanı* görevini üstlenen Dr. **Ergün Karaca**'ya bu sorumluluktan kaçmadığı için teşekkürlerimi sunuyorum. Hayatımın her aşamasında desteğini hissettiğim sevgili eşim **Ceren Baykan** derginin *Anlatım / Metin Düzenleme ve Dizgi* yükünü üstlendiği için kendisine de minnettarlıkla teşekkürlerimi iletiyorum. Yazılarını bizimle paylaşarak MASROP E-Dergi'ye gönderen tüm **yazarlarımıza; Dergi Yayın Kurulu**'na ve bu sayının yükünü üstlenen başta Prof. Dr. **Ayla Sevim Erol** olmak üzere tüm **hakemlerimize** teşekkürlerimi sunuyorum.

Sağlıklı, başarılı yarınlara... Saygılarımla...

MASROP E-Dergi Yayın Kurulu Adına
Doç. Dr. Daniş Baykan

Sunuş

Sevgili okurlar,

MASROP E-Dergi'nin 2017 Kasım sayısının "Antropoloji Özel Sayısı" olması fikri benimle paylaşıldığında, çok mutlu oldum. Çünkü Mimarlar, Arkeologlar, Sanat Tarihçileri ve Restoratörler'in ortak bir platform altında toplanıp, araştırmalarını yıllardır başarıyla yayımladıkları bu dergide, aslında saydığımız bu bilim dallarıyla tamamen ilişkili olan, ancak uzakmış gibi algılanan Antropoloji bilimine de yer verilmesi biz antropologları ziyadesiyle memnun etmiştir.

Antropoloji, en genel tanımıyla "insan bilimi" anlamına gelmekte olup: İnsanların ve atalarının birey ve toplum bazında biyolojik olarak günümüze kadar nasıl değişerek geldikleri, yaşayış biçimleri, beslenme pratikleri, sağlık sorunları ve demografik dağılımlarının yanı sıra, her türlü kültürel alışkanlıkları, akrabalık ilişkileri ve toplumsal yapılarını inceleyen disiplinlerarası ve çok geniş kapsamlı bir bilim dalıdır. Aslında, antropolojinin tek bir bilim olarak değil, bilim dalları topluluğu olarak algılanması gerekir; çünkü bahsi geçen tüm bu bilim dalları en başta Arkeoloji ve dalları olmak üzere Paleontoloji, Biyoloji, Moleküler Genetik, Coğrafya, Jeoloji, Arkeometri, Anatomi, Zooloji, Adli Bilimler, Sosyoloji, Psikoloji, Felsefe, Dil Bilimi ve Halk Bilimi gibi birçok farklı bilimlerle bağlantılı olarak, uygulamalı bir biçimde çalışmaktadır.

Ülkemizdeki ilk Antropolojik çalışmalar Cumhuriyetin kuruluşuyla birlikte başlamaktadır. Başlangıçta Anadolu halklarının morfolojik yapısını araştırmak üzerine yoğunlaşan çalışmalar, günümüzde bireylerin ve toplumların her türlü biyokültürel çalışmasını kapsayan bir durum almıştır. Mevcut hâliyle Türkiye'nin birçok farklı ilindeki üniversitelerde lisans ve lisansüstü eğitim-öğretim veren Antropoloji bölümleri, temel olarak üç anabilim dalına ayrılmaktadır: Paleoantropoloji, Fizikî Antropoloji ve Sosyal Antropoloji. Bunların haricinde farklı fakülte veya enstitülerde Adli Antropoloji bilim dalları da bulunmaktadır.

Arkeoloji ve Antropoloji bilimlerin birbirlerinden ayrı, yalıtılmış ve bağımsız olarak çalışması, ne düşünülür, ne de kabul edilebilir bir durumdur. Temelinde bu iki bilim de, insanı ve kültürünü incelerken, ilgili bilim dalları ile bu kavramların ayrıntılı sorularını yanıtlamaya çalışır. İnsanın olduğu her yerde kültürün de var olduğunu göz önünde bulundurduğumuzda, bunları inceleyen bu iki büyük bilimin birbirinden nasıl kopmadığını da anlamış oluruz.

MASROP E-Dergi'nin "Antropoloji Özel Sayısı" olarak ilan edilen bu baskısında, Paleoantropoloji, Biyoarkeoloji, Paleontoloji ve Adli Antropoloji konularında makaleler yer almaktadır. Bu makaleler ile farklı alanlarda süregelen kimi teorik tartışmalar değerlendirildiği gibi, uygulamalı çalışma örneklerine de yer verilmiştir. Kısacası derginin bu sayısının tamamını ele aldığımızda, Antropoloji'nin çok farklı ve çeşitli konularda, birbirinden ne kadar uzak görünse de aslında ilginç bir şekilde bağlantılı olan ilgi alanlarını görebilirsiniz.

Böyle bir sayının çıkarılmasında başta MASROP E-Dergi editörü Doç. Dr. Daniş BAYKAN ve ekibi olmak üzere, emeği geçen herkese çok teşekkür ederim, bunun gibi özel sayıların artması dileğiyle herkese keyifli okumalar dilerim.

Saygı ve sevgilerimle,

Prof. Dr. Ayla SEVİM EROL

Ankara Üniversitesi
Dil ve Tarih - Coğrafya Fakültesi
Antropoloji Bölümü Başkanı
24 Kasım 2017, Ankara

İçindekiler

MASROP E-Dergi Yayın Kurulu	iv
Bu Sayısının Hakemleri	vi
<i>Doç. Dr. Daniş Baykan</i> Editörden	vii
<i>Prof. Dr. Ayla Sevim Erol</i> Sunuş	viii
İçindekiler	ix
Aytek, A. İ. “Geometrik Morfometri” <i>Geometric Morphometrics</i>	1-7
Çeker, D. “İnsan Kemiklerinin Analizi ve Adli Antropoloji’de Kimliklendirmede Önemi” <i>Analysis of Human Bones and Its Importance For Human Identification in Forensic Anthropology</i>	8-13
Mutlu, H. “Paleoantropoloji’nin Dayanılmaz Hafifliği: Hominin Meselesi” <i>The Unbearable Lightness of Paleoanthropology: The Matter of Hominin</i>	14-23
Sönmez Sözer, Ç. - Sevim Erol, A. “Antik Toplumlarda Görülen Diş ve Çene Patolojilerinin Antropolojideki Önemi” <i>The Importance of Tooth and Jaw Pathologies in Ancient Populations in Anthropology</i>	24-37
Tarhan, E. “Geç Miyosen Dönem Anadolu Suidleri” <i>Late Miocene Suidae From Anatolia</i>	38-47
Yavuz, A. Y. - Sevim Erol, A. “Miyosen Dönem Anadolu Fosil Lokaliteleri” <i>Anatolian Fossil Localities from Miocene</i>	48-54
Buruldağ, E. “Roma Kolonizasyon Sürecinin Parium’daki Siyasi Yansımaları” <i>Political Reflections of the Process of Roman Colonisation in Parium</i>	55-72

Makale Gönderim Tarihi: 18 Ekim 2017
Yayına Kabul Tarihi: 9 Kasım 2017

Paleoantropoloji'nin Dayanılmaz Hafifliği: Hominin Meselesi *The Unbearable Lightness of Paleoanthropology: The Matter of Hominin*

Hakan MUTLU*

Öz

Bu değerlendirme, Paleoantropoloji'nin en önemli tartışma konularından biri olan Hominid - Hominin ayrımını, bu farklı kavramların zaman içinde nasıl değiştiğini ve neleri kapsadığını anlatmak amacıyla yapılmıştır. Kuyruksuz büyük maymunların sınıflandırılması, hem insanın hem de en yakın primat akrabalarının doğadaki yerini anlayabilmek için önemlidir. Bu sınıflandırmanın taksonomideki ve günlük dildeki terimlerinin neler olduğunun anlaşılabilmesi, ileride meydana gelebilecek kavram karmaşalarının da önüne geçecektir.

Anahtar Kelimeler: Hominoid, Hominid, Hominin, Taksonomi, Paleoantropoloji

Abstract

This review is made to explain one of the most important discussions in Paleoanthropology: the terminological divergence between Hominid and Hominin. It aims to tell how these terms came to differ in time and what they comprise. The classification of apes is crucial to understand the places of humans and their closest relative in the nature. Understanding the taxonomic and vernacular terminology may prevent future complication and confusion.

Keywords: Hominoid, Hominid, Hominin, Taxonomy, Paleoanthropology

---

* Arş. Gör. Hakan Mutlu, M.Sc., Ankara Üniversitesi, Dil ve Tarih – Coğrafya Fakültesi Antropoloji Bölümü
Paleoantropoloji Anabilim Dalı, Ana Bina 311 Numaralı Oda, 06100 Sıhhiye, Ankara | mutluh@ankara.edu.tr

“Mutabakat” ve “paleoantropoloji” kelimeleri, şayet arkalarından “yoksunluğu” kelimesi gelmiyorsa çok nadiren aynı cümlede kullanılır.
(Strait 2013: 49)

Bundan yaklaşık on sene önce, Antropoloji Bölümü'nde okuyan birinci sınıf lisans öğrencilerinden biriydim. Antropoloji, o zaman benim için basit, anlaşılır ve kolay erişilebilir bir kavramlar bütünüydü. İnsanın ve yakın türlerin geçmişini öğrenmek, biyokültürel yapısındaki değişimleri incelemek ve bunlardan geleceğe dair çıkarımlar yapmaya başlamak kendime ve insanlığa bakış açımı derinden etkilemiş, bireysel gelişim sürecimin yanında düşünce yapımı kısa zamanda tamamen değiştirmeme sebep olmuştu ve ben bu değişikliklerden gitgide memnun kalmaya başlamıştım.

Yaşım ilerledikçe ve okumaya devam ettikçe, Antropoloji'nin aslında çok da kolay ve anlaşılır olmadığı gerçeğiyle yüzleşmem gerekti. Artık okuduğum her yeni yazı, anlatılan her ders, kıyıda köşede kalmış her makale, üzerine düşünmem gereken onlarca yeni kavramı doğurmaya başlamıştı. Bir zamanlar “Çok kolaymış!” dediğim konuların içinde kaybolmaya yüz tutmuştum. Lisans eğitimimin sonlarına yaklaşırken uzmanlaşma alanım olarak Paleoantropoloji'yi seçtiğimde, her güzel şeyin bir de kötü tarafının olduğunu anlamıştım.

Paleoantropoloji gibi, itici gücünü öncelikle fosiller ve onların arasındaki karşılaştırmalı incelemelerden sağlayan bir bilim dalı için tartışma, olmazsa olmaz bir durumdur. Fakat ne kadar çok tartışma çıkarsa, tutup yakaladığımı düşündüğüm onlarca kavramın yanında karmaşa da aynı düzeyde artıyordu. Tüm bu karşılaştırmalı fosil tartışmalarına bir de son 50 yılda gelişen moleküler genetik bulgular girdiğinde ve Paleoantropoloji'nin üstüne temellendirmesi gereken konuların niteliği ve niceliği arttığında, bu tartışmalar bazen gerçekten içinden çıkılmaz bir hâle gelmişti ve ben, paleoantropolojide uzmanlaşmak için aldığım kararın güzelliği altında ezildiğimi hissetmeye başlamıştım.

Bu kısa hikâyeden hareketle, bu çalışmada, Paleoantropoloji'nin en temel kısımlarından ve en çok tartışma yaratan konularından biri olan Hominoidea – Hominidae – Homininae ayrımını genel olarak ele almaya çalışacağım. Ben bu ayrımı deyim yerindeyse “Hominin Meselesi” olarak adlandırıyorum; çünkü bu durum kimi zamanlar bir taraftarmışsınız ve takımınızı seçmeniz gerekiyormuş gibi “Sen de mi Hominincisin?” sorularını almanıza kadar uzanabiliyor. Asıl amacım, bu ayrımların neye göre yapıldığını ve kavramlardaki kronolojik ve taksonomik değişimin nasıl bir süreç izlediğini anlatabilmek. Ayrıca, bu kavramların açıklanması ile hominoidlerin evrimsel sürecine bakarak insanların yaşayan ve nesli tükenen yakın primat akrabalarının tüm bu ayrım içinde nerede olduklarına da ışık tutma hedefini de taşıyorum.

Bazı kavramlar

Canlılar taksonomik olarak sistematik bir şekilde sınıflandırılırken en dar anlamıyla cins ve tür ismi üzerine kurulu ikili isimlendirme sistemi kullanılmaktadır. Örneğin günümüzde yaşayan insanlar *Homo sapiens* 'tir, ya da parklarda en sık rastlanılan güvercinler *Columba livia* 'dır.

Bu ikili isimlendirme sistemi daha geniş anlamda ele alındığında, yani daha kapsayıcı bir genel sınıflandırmaya doğru gidildiğinde, canlıların sınıflandırılması temel olarak âlem, şube, sınıf, takım, üst aile ve aile ile bu kategorilerin (taksonların) kimi alt ve üst grupları kullanılarak yapılmaktadır (Tablo 1).

Taksonomik Kategori (Takson)	Latince	Türkçe
Âlem	<i>Animalia/Metazoa</i>	Hayvanlar
Şube	<i>Chordata</i>	Sırtipliler
Alt şube	<i>Vertebrata</i>	Omurgalılar
Sınıf	<i>Mammalia</i>	Memeliler
Alt sınıf	<i>Eutheria</i>	Plasentalılar
Takım	<i>Primata</i>	Primatlar
Alt takım	<i>Haplorrhini</i>	Kuru burunlu primatlar
Infra takım	<i>Catarrhini</i>	Eski Dünya maymunları
Üst aile	<i>Hominoidea</i>	Kuyruksuz maymunlar (apeler) ve insanlar
Aile	<i>Hominidae</i>	...

taksonomi devam ediyor

Tablo 1. İnsanların canlılar dünyasındaki yeri. Burada verilen tüm hayvanların hem yaşayan hem de nesli tükenen türlerinin gruplara dâhil edildiğini unutmamak gerekir (Nielsen 2012:7; Lewis vd. 2013: 97 ve Stanford vd. 2013:102'den uyarlanmıştır)

Tablo 1'deki örnekte taksonomik grupların Hominidae ailesine gelindiğinde duraksadığını görebilirsiniz. Bunun başlıca sebebi, Hominid taksonu ile ilgili taksonomik anlamda epeyce değişikliğin yaşanmış olmasıdır. Dolayısıyla bunu anlatabilmek için tam o noktada konuyu biraz daha derinden inceleme gereksinimi ortaya çıkmaktadır. Lâkin taksonomideki son eklerden bahsederek aile, alt aile, oymak ve alt oymak eklerine kısaca göz atıp kavramları temellendirmek daha kolay olacaktır (Tablo 2).

Takson	Son Ek
Üst Aile	-oidea
Aile ¹	-idae
Alt Aile	-inae
Oymak	-ini
Alt Oymak	-ina

Tablo 2. Taksonomide Kullanılan Bazı Son Ekler (Simpson 1945: 25; Groves 2004: 1107; Klein 2009: 18 ve Strait 2013: 48'den uyarlanmıştır).

Hominin Meselesi

Geleneksel sınıflandırmada Hominoidea üst ailesi iki aileye ayrılır: Hominidae ve Pongidae. Yani insanlar Hominidae, diğer kuyruksuz büyük maymunlar olan şempanze², goril, orangutan ve jibonlar (gibonlar) ise Pongidae ailesine mensup üyeler olarak kabul edilir (Simpson 1945: 67-68). Moleküler biyolojinin, buna bağlı olarak genetik çalışmaların ilerlemesi, primatlar arasındaki protein benzerlikleri ve bağışıklık çalışmalarının gelişmesine

¹ Taksonomik son eklerden Türkçe'de akılda en kolay tutulanı ailedir. Aile kelimesi "a" harfi ile başlar, "e" harfi ile biter. Taksonomide de aileye ait son ek "-idae"dir; "a" ve "e" içerir. Bu anımsatıcılarla öğrenildiğinde taksonomi bir nebze kolaylaşır; en azından Türkçe için.

² Şempanze günlük kullanımda her ne kadar tek bir hayvan türünü ifade etse de, iki farklı şempanze türü vardır: Şempanze ve Bonobo. Bu yazı boyunca "şempanze" veya "şempanzeler" denildiğinde her iki tür birden kastedilmektedir.

yardımcı olmuş, bu sayede sınıflandırma biraz daha değişmiş ve Hominoidea üst ailesi Hylobatidae, Pongidae ve Hominidae olmak üzere üç aileye bölünmüştür (Goodman, 1963: 402; ayrıca bakınız Napier-Napier 1985: 14). Yani jibonlar Hylobatidae, orangutanlar Pongidae, goril-şempanze-insan üçlüsü³ ise Hominidae ailesinin üyeleri olarak sınıflandırılmıştır. Yapılan güncel biyokimyasal çalışmalar sonucunda Goodman (1974: 224-225), şempanze ve gorillerin insana, yine bu ikisinin bir jibona veya orangutana olduğundan çok daha yakın olduğu sonucuna vararak orangutanları Pongidae ailesine (ya da alternatif olarak Ponginae alt ailesine) dâhil etmiş; insanları, şempanzeleri ve gorilleri ise Hominidae ailesinin içerisinde Homininae alt ailesine dâhil etmiştir. Daha sonra devam eden DNA çalışmaları ile Hominoidea üst ailesi insanlarla birlikte jibonlar ve diğer kuyruksuz maymunları içeren tek bir aileye, fakat farklı alt ailelere ve oymaklara⁴ (*İngilizce: tribe*) ayrılmıştır (Goodman vd. 1990: 265).

Bu sınıflandırma temelinde yapılan yeni çalışmalar ve farklı dönemlere ait paleontolojik yeni buluntular ile alt aileleri ve oymakları içeren sınıflandırma yavaş yavaş kabul görmeye başlamıştır. Mann ve Weiss (1996: 177), Hominoidea üst ailesini Hylobatidae ve Hominidae olarak iki aileye ayırır, Hominidae içinde Ponginae ve Homininae olmak üzere iki alt aile tanımlar ve ikincisini de gorilleri içeren Gorillini ile şempanzeleri ve insanları içeren Hominini olarak iki oymağa böler. Wood ve Richmond (2000: 21) ise hemen hemen aynı sınıflandırmayı izerken Hominidae ailesini Ponginae, Gorillinae ve Homininae olarak üç alt aileye böler ve sonucusunu Panini ve Hominini olarak iki oymak ile tanımlar. Günümüzde en çok kabul gören sınıflandırmalardan biri de işte bu sonucusu olarak kabul edilebilir (örnek: Cartmill-Smith 2009; Cela Conde-Ayala 2016: 5; Crompton 2016: 687).

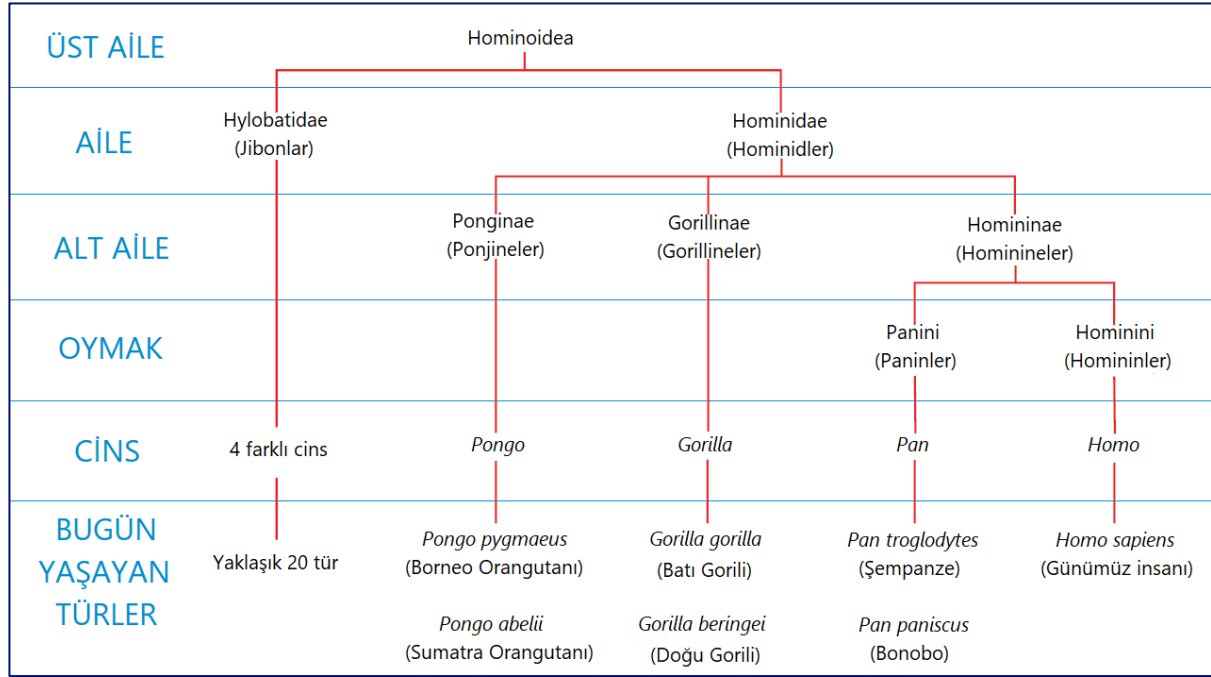
Bütünlüğü bozmamak adına burada tam olarak verilmese de, başka türlü sınıflandırmaların da kullanıldığı veya önerildiği durumlar olmuştur (örnek: Goodman 1996: 279; Shoshani vd. 1996: 114; Klein 2009: 75; Strait 2013: 41; Begun 2015: 1267⁵). Bunlardan en sık rastlanılabilecek sınıflandırma, Gorillinae alt ailesini doğrudan Homininae alt ailesine dâhil edip Gorillini oymağı olarak gruplandırmakta ve/veya Panini oymağını da doğrudan Hominini oymağının içine dâhil ederek Panina ve Hominina alt oymakları olarak ikiye ayırmaktadır.

Fakat kısacası günümüzde en yaygın ve güncel sınıflandırmaya göre, şempanzeler ve insan Homininae alt ailesinde, goriller Gorillinae alt ailesinde, orangutanlar ise Ponginae alt ailesinde yer alır. Bu üç alt aileyi kapsayan Hominidae ailesi ile jibonları içeren Hylobatidae ailesi ise Hominoidea üst ailesini oluşturur (Resim 1).

³ Goril, şempanze ve insan üçlüsünün arasındaki taksonomik ilişki “Hominoidea üçlenme” (*İngilizce: hominoid trichotomy*) olarak da anılmaktadır (bakınız Bailey 1993: 100; Bradley 2008: 339; Disotell 2013: 292; Harris 2017: 32)

⁴ Oymak/Tribü (*İngilizce: Tribe*), taksonomide cins taksonunun üstünde fakat aile ve alt aile taksonlarının altında kalan ara bir kategoridir.

⁵ David Begun burada “Hominidea” adı verilen yeni bir “Magnafamily”, ya da Büyük Aile kademesinden bahsetmektedir ancak bu kademenin gereksiz olduğunu söyleyen araştırmacılar da mevcuttur (örneğin Casanovas Vilar vd. 2011: SI1). Her iki kaynak ve buradaki atıflar incelenebilir.

Resim 1. Bir Hominoidea Taksonomisi (Steffoff 2010: 32'den uyarlanmıştır).

Buradan da anlaşılacağı gibi Hominin Meselesi üzerine yapılmış olan taksonomik çalışmalar, moleküler biyoloji, genetik ve paleontoloji alanlarında keşfedilen yeni bilgi ve kalıntılara bağlı olarak sürekli değişmiş ve insanların yaşayan ve nesli tükenmiş en yakın taksonomik akrabalarının sınıflandırmadaki yerleri de mütemediyen bir değişikliğe uğramıştır.

Homininae, Ponginae ve Gorillinae alt ailelerini ele aldığımızda Ponginae kısaca orangutan ve ataları, Gorillinae ise goril ve atalarıdır. Ancak Homininae hem şempanzeleri, hem de insanları ve bunların nesli tükenmiş tüm üyelerini içerir. O zaman Türkçede Hominin dediğimiz primatlar hangileridir?

Aile	Alt Aile	Oymak	Alt Oymak	Cins	Güncel Türler
Hominidae (Hominidler)	Ponginae	Pongini	Pongina	<i>Pongo</i>	Orangutanlar
	Gorillinae ⁶	Gorillini	Gorillina	<i>Gorilla</i>	Goriller
	Homininae (Hominineler)	Panini	Panina	<i>Pan</i>	Şempanzeler Bonobolar
		Hominini (Homininler)	Australopithecina ⁷ (Australopitler)	<i>Sahelanthropus</i> ⁸ <i>Orrorin</i> <i>Kenyanthropus</i> <i>Ardipithecus</i> <i>Australopithecus</i> <i>Paranthropus</i>	
			Hominina ⁹ (Hominanlar)	<i>Homo</i>	İnsanlar

Tablo 3. Hominidae Ailesinin Detaylı İsimlendirilmesi (Cela Conde-Ayala 2007: 53; Wood-Richmonds 2000: 21; Wood 2010: 66 ve Groves 2017: 7⁹den uyarlanmıştır).

Tablo 3'ten de anlaşılacağı gibi, Hominidae ailesine Hominid(ler), Homininae alt ailesine Hominine(ler), Hominini oymağına Hominin(ler) ve Hominina alt oymağına Hominan(lar) diyoruz. Kısacası eskiden hominid olarak isimlendirilen ve insanlar ile insan soyunda yaşamış tüm türleri kastettiğimiz terimin anlamı artık değişmiştir. Çünkü güncel sınıflandırmada Pongidae diye bir aile yoktur, yani Ponjid kavramı artık geçerli değildir ve jibonlar hariç tüm kuyuksuz maymunlar (apeler) Hominid olarak kabul görmektedir. Hominine terimi ise, genellikle, şempanzeleri, insanları ve bunların nesli tükenmiş tür akrabalarını belirten kavram hâlini almıştır.

Dolayısıyla sadece günümüz insanını, yani bizi ve insan soyunun nesli tükenmiş olan tüm türlerini ifade etmek için kullandığımız terim Türkçede de Hominin olmuştur. Bu kavram içinde yalnızca *Homo* türüne ait bireyleri ifade etmek için kullandığımız terim ise, her ne kadar çok yaygın kullanılsa da, Hominan'dır.

⁶ Bazı kaynaklarda (örneğin Strait 2013: 41; Begun 2016: 10) Gorillinae alt ailesi yalnızca Gorillini oymağı olarak Homininae alt ailesinin içine dâhil edilmektedir.

⁷ Australopithecina alt oymağının yanında Ardipithecina ve Paranthropithecina alt oymağının verildiği araştırmalar da mevcuttur (örneğin Cela Conde-Ayala 2016: 5), ancak burada hepsi Australopithecina içine dâhil edilerek verilmiştir.

⁸ *Sahelanthropus* ve *Kenyanthropus* cinslerinin Australopithecina alt oymağına dâhil edilmediği de olur; ancak bu alt oymağa dâhil edilmeseler bile Hominin oymağına aittirler.

⁹ Başka bir sınıflandırmaya göre ise Hominini oymağı yalnızca Panina ve Hominina alt oymaklarını içerir ve burada Australopithecina alt oymağında verilen tüm türler Hominina'ya dâhil edilir (Strait 2013: 41).

Panin - Hominin ayrımına dair

İnsanın *Pan* cinsine olan yakınlığının, orangutana ve gorile olan genetik yakınlığından daha fazla olduğundan önceki sayfalarda bahsedilmişti. Anlatılan tüm bu isimlendirme karmaşasını bir kenara koyduğumuzda ise karşımıza aynı derece önemli başka bir soru çıkar. İnsan evrimi açısından belki de en çok merak edilen sorulardan biri, şempanzelerden veya bonobolardan, yani *Pan* cinsinden evrimsel olarak ne zaman ayrılmış olduğumuzdur.

Yani Paninler ile Hominin'lerin birbirinden ayrıldığı son ortak ata kaç yaşındadır? Bu soru da Hominin Meselesi gibi her çalışmada farklı tahminler vermektedir. Genelde günümüzden 8 - 5 milyon yıl öncesi döneme tarihlendirilen bu son ortak ata (örnek Sarich ve Wilson, 1967; Glazko ve Nei, 2003; Bradley 2008: 341), kimi araştırmacılara göre 8 - 7 milyon yıl önce (örnek Langergraber vd. 2012), kimilerine göreyse 10 ile 13 - 12 milyon yıl öncesi dönemde yaşamıştır (Arnason vd. 1998; Arnason-Janke, 2002; Venn vd. 2014). Aynı olayla ilgili bu kadar farklı tarih aralığının verilmesinin en büyük sebeplerinden biri, çalışmalarda uygulanan moleküler ve istatistiksel yöntemlerin birbirlerinden farklılık göstermesi sayılabilir¹⁰.

Bu farklılığa katkı sağlayan önemli diğer bir etken ise *Pan* cinsine ait neredeyse hiç fosil bulunamamış olmasıdır. Şimdiye kadar bulunan ilk ve tek şempanze fosili, Kenya'nın Kapthurin Formasyonu'ndan ele geçen fosilleşmiş dişlerdir (McBrearty-Jablonski 2005:105-108). Önümüzdeki yıllarda yeni fosillerin ortaya çıkması, Panin ve Hominin ayrımının yalnızca moleküler yöntemlerle değil, sistematik ve morfolojik yöntemlerle de tahmin edilebileceği anlamına gelmektedir.

Kapanış

“İnsan bir omurgalıdır.” cümlesi, tıpkı insanın memeli olduğunu söylemek kadar sorunsuz ve üstünde durmayı gerektirmeyecek bir önermedir. Ancak “İnsan bir primattır.” cümlesi aynı etkiyi yaratmaz. Yaklaşık 300 yıldır tartışılabilen bu önerme, görülebileceği gibi genetik, biyoloji, paleontoloji, primatoloji ve paleoantropoloji gibi birçok farklı bilim dalının üstüne en çok düşündüğü sorunlardan biri hâline gelmiştir.

Neden böyle olduğunu anlamak aslında çok da zor olmasa gerek. İnsanlar olarak kendimize ait bir biyolojik sınıflandırma oluşturmaya ne kadar istekliyse, bu sınıfın diğer hayvanlarla bir noktada kesişiyor olmasına da o kadar uzak kalma eğilimindeyiz. Yani ikilemlerden bir türlü kurtulamıyoruz.

Belki de gerçekten doğanın en önemli varlığı değil ama tıpkı diğer canlılar gibi, önemli bir varlığı olduğumuzu kabul edersek, sosyal olarak “hayvan olmak” ile ilgili bir sıkıntımız da kalmaz ve tüm bu taksonomik ve kronolojik sorunların çözümüne bir adım daha yaklaşmış oluruz.

Teşekkürler

Lisans eğitimimden beri kafamı kurcalayan bu sorulara yıllar içinde yanıt bulmamı sağladıkları için kafamızı karıştıran tüm hocalarıma teşekkür ediyorum. Eğer öğrenmek ve öğretmek kolay olsaydı, bu yazıyı yazamazdım. Ayrıca tartışma ortamlarımızda bu konuyu anlamadıklarını sürekli dile getiren ve tıpkı benim öğrenciliğimdeki kafa karışıklığının aynısını yaşayan, ancak benden farklı olarak bunu itiraf edebilme cesaretini gösteren tüm öğrenciler(im)e, bu yazıyı yazma cesaretini farkında olmadan da olsa bana aşıladıkları için bir teşekkürü borç bilirim. Sağ olun.

---

¹⁰ Bu konu hakkındaki moleküler çalışmalara ait detaylı bir inceleme için Stepier-Young 2006 ve oradaki atıflar incelenebilir.

Kaynaklar

- Arnason vd. 1998: Arnason, U., Gullberg, A., Janke, A., "Molecular Timing of Primate Divergences as Estimated by Two Nonprimate Calibration Points", *Journal of Molecular Evolution* 47, 1998, 718-727.
- Arnason-Janke 2002: Arnason, U., Janke, A., "Mitogenomic analyses of eutherian relationships", *Cytogenic and Genome Research* 96.1-4, 2012, 20-32.
- Bailey 1993: Bailey, W. J., "Hominoid Trichotomy: A Molecular Overview", *Evolutionary Anthropology: Issues, News, and Reviews* 2.3, 1993, 100-108.
- Begun 2015: Begun, D. R., "Fossil Record of Miocene Hominoids", *Handbook of Paleoanthropology*, Cilt 2, Ed. W. Henke, I. Tattersall, Heidelberg, 2015, 1261-1332.
- Begun 2016: Begun, D. R., *The Real Planet of the Apes: A New Story of Human Origins*, Princeton, 2016.
- Bradley 2008: Bradley, B. J., "Reconstructing phylogenies and phenotypes: a molecular view of human evolution", *Journal of Anatomy* 212, 2008, 337-353.
- Cartmill-Smith 2009: Cartmill, M., Smith, F. H., *The Human Lineage*, New Jersey, 2009.
- Casanovas Vilar vd. 2011: Casanovas Vilar, I., Alba, D. M., Garcés, M., Robles, J. M., Moyà-Solà, S., "Updated chronology for the Miocene hominoid radiation in Western Eurasia", *Proceedings of the National Academy of Sciences* 108.14, 2011, 5554-5559.
- Cela Conde-Ayala 2007: Cela Conde, C. J., Ayala, F. J., *Human Evolution: Trails from the Past*, Oxford, 2007.
- Cela Conde-Ayala 2016: Cela Conde, C. J., Ayala, F. J., "The Advent of Biological Evolution and Humankind: Chance or Necessity?", *On Human Nature: Biology, Psychology, Ethics, Politics, and Religion*, Ed. M. Tibayrenc, F. J. Ayala, Amsterdam ve Boston, 2016.
- Crompton 2016: Crompton, R. H., "The hominins: a very conservative tribe? Last common ancestors, plasticity and ecomorphology in Hominidae. Or, What's in a name?", *Journal of Anatomy* 228, 2016, 686-699.
- Disotell 2015: Disotell, T. R., "Genetic Perspectives on Ape and Human Evolution", *A Companion to Paleoanthropology*, Ed. D. R. Begun, 2013, 291-305.
- Glazko-Nei 2003: Glazko, G. V., Nei, M., "Estimation of divergence times for major lineages of primate species", *Molecular Biology and Evolution* 20.3, 2003, 424 – 434.
- Goodman 1963: Goodman, M., "Serological Analysis of the Systematics of Recent Hominoids", *Human Biology* 35.3, 1963, 377-436.

- Goodman 1974: Goodman, M., "Biochemical evidence on hominid phylogeny", *Annual Review of Anthropology* 3, 1974, 203-228.
- Goodman 1996: Goodman, M., "Epilogue: A Personal Account of the Origins of a New Paradigm", *Molecular Phylogenetics and Evolution* 5.1, 1996, 269-285.
- Goodman vd. 1990: Goodman, M., Tagle, D. A., Fitch, D. H., Bailey, W., Czelusniak, J., Koop, B. F., Benson, P., Slightom, J. L., "Primate evolution at the DNA level and a classification of hominoids", *Journal of Molecular Evolution* 30.3, 1990, 260-266.
- Groves 2004: Groves, C., "The What, Why and How of Primate Taxonomy", *International Journal of Primatology* 25.5, 2004, 1105-1126.
- Groves 2017: Groves, C., "Primates (Taxonomy)", *International Encyclopedia of Primatology*, Ed. A. Fuentes, 2017.
- Harris 2017: Harris, E. E., *Soyağacımızdaki Maymun: İnsan Evriminin Yeni Bilimi*, Çev. B. Kovulmaz, İstanbul, 2017.
- Klein 2009: Klein, R. G., *The Human Career: Human Biological and Cultural Origins*, 3. Baskı, Londra, 2009.
- Langergraber vd. 2012: Langergraber, K. E., Prüfer, K., Rowney, C., Boesch, C., Crockford, C., Fawcett, K., Inoue, E., Inoue-Muruyama, M., Mitani, J. C., Muller, M. N., Robbins, M. M., Schubert, G., Stoinski, T. S., Viola, B., Watts, D., Wittig, R. M., Wrangham, R. W., Zuberbühler, K., Pääbo, S., Vigilant, L., "Generation times in wild chimpanzees and gorillas suggest earlier divergence times in great ape and human evolution", *Proceedings of the National Academy of Sciences* 109.39, 2012, 15716-15721.
- Lewis vd. 2013: Lewis, B., Jurmain, R., Kilgore, L. *Understanding Humans: Introduction to Physical Anthropology and Archaeology*, 11. Baskı, Belmont, 2013.
- Mann-Weiss 1996: Mann, A., Weiss, M., "Hominoid phylogeny and taxonomy: a consideration of the molecular and fossil evidence in an historical perspective", *Molecular Phylogenetics and Evolution* 5.1, 1996, 169-181.
- McBrearty-Jablonski 2005: McBrearty, S., Jablonski, N. G., "First fossil chimpanzee", *Nature* 437, 2005, 105-108.
- Napier-Napier 1985: Napier, J. R., Napier, P. H., *The natural history of the primates*, Londra, 1985.
- Nielsen 2012: Nielsen, C., *Animal Evolution: Interrelationships of the Living Phyla*, 3. Baskı, Oxford, 2012.
- Sarich-Wilson 1967: Sarich, V. M., Wilson, A. C., "Immunological time scale for hominid evolution", *Science* 158, 1967, 1200-1203.

- Shoshani vd. 1996: Shoshani, J., Groves, C. P., Simons, E. L., Gunnell, G. F., "Primate Phylogeny: Morphological vs Molecular Results", *Molecular Phylogenetics and Evolution* 5.1, 1996, 102-154.
- Simpson 1945: Simpson, G. G., "The Principles of Classification and a Classification of Mammals", *Bulletin of the American Museum of Natural History* 85, 1945, 1-350.
- Stanford vd. 2013: Stanford, C., Allen, J. S., Antón, S. C., *Biological Anthropology: The Natural History of Humankind*, 3. Baskı, New Jersey, 2013.
- Steffoff 2010: Steffoff, R., *Humans: An Evolutionary History – Origins*, New York, 2010.
- Strait 2013: Strait, D. S., "Human Systematics", *A Companion to Paleoanthropology*, Ed. D. R. Begun, 2013, 37-54.
- Venn vd. 2014: Venn, O., Turner, I. Mathieson, I., de Groot, N., Bontrop, R., McVean, G., "Strong male bias drives germline mutation in chimpanzees", *Science* 344.6189, 2014, 1272-1275.
- Wood 2010: Wood, B. A., "Systematics, Taxonomy, and Phylogenetics: Ordering Life, Past and Present", *A Companion to Biological Anthropology*, Ed. C. S. Larsen, 2010, 56-73.
- Wood-Richmond 2000: Wood, B., Richmond, B. G., "Human evolution: taxonomy and paleobiology", *Journal of Anatomy* 196, 2000, 19-60.

MASROP E-Dergi

Mimarlar Arkeologlar Sanat Tarihçileri Restoratörler Ortak Platformu E-Dergisi

Kasım 2017 / Cilt 11 Sayı 17

Hakemleri

Prof. Dr. Ayla Sevim Erol	(Ankara Ü.)
Doç. Dr. Daniş Baykan	(Trakya Ü.)
Doç. Dr. Dinçer Savaş Lenger	(Akdeniz Ü.)
Dr. Ahmet İhsan Aytek	(Mehmet Akif Ersoy Ü.)
Dr. Aliye Erol Özdzibay	(İstanbul Ü.)
Dr. Öznur Gülhan	(Ankara Ü.)
Dr. Ergün Karaca	(Trakya Ü.)
Dr. Hüseyin Köker	(Süleyman Demirel Ü.)
Dr. Serdar Mayda	(Ege Ü.)
Öğr. Gör. Ceren Baykan	(Trakya Ü.)